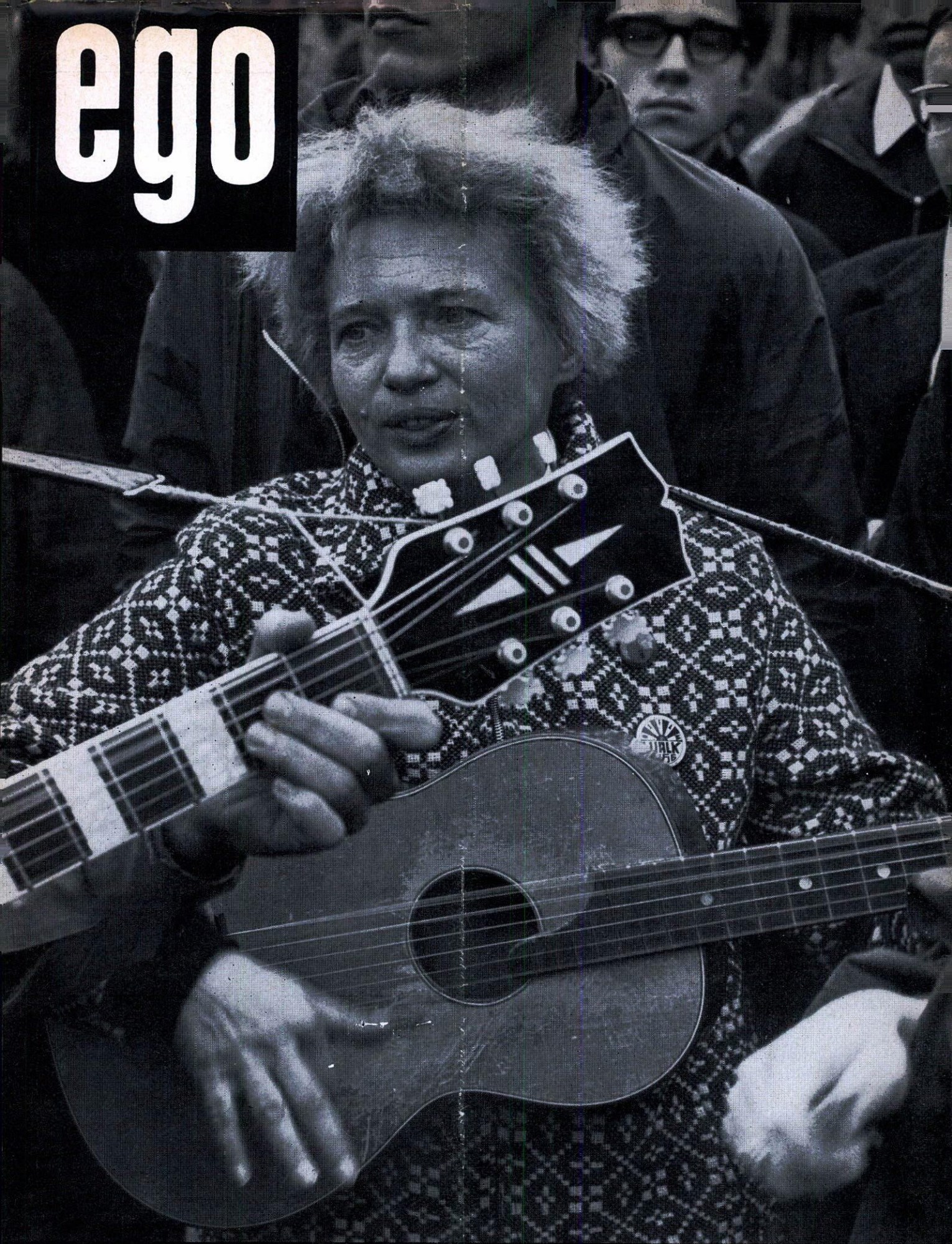

ego

DEZE MAAND

Ale van Dijk: **Marijke Merckens.** Pagina 3

Wim Jesse: **Nico van Gorkum.** Pagina 7

Bob van Opzeeland: **Het Bauhaus.** Pagina 12 en 13

Raadslieden

Het jaar 1968 heeft voor ons een goed einde gehad. Op 10 december ontvingen wij van de minister van Defensie een brief waarin hij ons berichtte dat hij accoord gaat met de aanstelling van een negende en tiende raadsman. Men zal begrijpen dat dat voor ons een vreugdevol bericht was en ik wil gaarne van dit eerste nummer van Ego in het jaar 1969 gebruik maken om de minister onze dank voor deze uitbreiding te betuigen.

Wij begonnen op 1 september 1964 met vijf raadslieden en dat aantal is dus nu verdubbeld. Uiteraard hangt de uitbreiding van het aantal raadslieden samen met de uitbreiding van het aantal deelnemers aan de humanistische geestelijke verzorging.

Toen we in september 1964 met het werk begonnen was het ook voor ons een vraag hoeveel deelnemers er zouden komen. Als dat er in de eerste drie jaar twee duizend waren geweest dan zouden wij zeker niet ontevreden zijn geweest. Maar het was veel hoger. Op 1 september 1967 bedroeg het aantal deelnemers 3850. Met ingang van deze datum werd de humanistische geestelijke verzorging definitief in de strijdkrachten ingevoerd.

Ook daarna is het aantal deelnemers blijven stijgen zodat het op 1 december van het afgelopen jaar 5551 bedroeg. Vaak vraagt men ons: ja, maar hoe kom je nu eigenlijk aan die aantallen? Wij willen daar graag antwoord op geven: dienstplichtige militairen moeten een formulier invullen waardoor ze te kennen geven aan welke geestelijke verzorging ze wensen deel te nemen. De telling is dus betrekkelijk eenvoudig, wij tellen het aantal formulieren van in dienst zijnde dienstplichtige militairen die op hun formulier te kennen hebben gegeven aan de humanistische geestelijke verzorging te willen deelnemen. Bij het aantal van 5551 zijn dus geen beroepsmilitairen inbegrepen, en dat niet omdat niet een aantal van hen voor de humanistische geestelijke verzorging zou voelen maar omdat zij daarvoor geen formulier behoeven in te dienen en dus niet geteld kunnen worden.

Soms wordt ons ook gevraagd of we niet per ongeluk de formulieren meetellen van mensen die het vormingscentrum het Coornherthuis bezoeken. Men kan gerust zijn, wij tellen, uiteraard, alleen die formulieren die betrekking hebben op de geestelijke verzorging in de kazernes, legerplaatsen enz. We maken ook geen andere vergissingen, kortom, we zijn echt niet op ons achterhoofd gevallen.

Hoe moeilijk het werk voor de raadslieden is geweest kan men zelf ontdekken als men de cijfers vergelijkt. Tot nu toe acht raadslieden voor 5550 deelnemers. Als men daar de hoofdraadsman aftrekt die niet aan de verzorging in de kazernes deelneemt houdt men 7 raadslieden over die dan elk zo'n 800 deelnemers te verzorgen hebben. Als men daar dan verder bij bedenkt dat die 800 deelnemers niet in één kazerne zijn gelegd maar als regel verspreid over tien of meer kazernes dan kan men zich wel voorstellen voor welke moeilijkheden de raadslieden hebben gestaan. Een aanvulling met twee man is dan ook bepaald geen luxe!

We zullen dus straks tien raadslieden hebben, de hoofdraadsman inbegrepen. Als men er van uitgaat dat 500 deelnemers toch wel het hoogste aantal is dat een raadsman kan verzorgen (en dan alleen nog als die 500 man in één of twee kazernes gelegd zijn), dan moet het duidelijk zijn, dat met alle dankbaarheid die we de minister vandaag gaarne betuigen, het einde van onze wensen nog niet gekomen is. Maar vandaag zijn we dankbaar!

RED.

ego

*Maandblad van de humanistische
geestelijke verzorging voor militairen*

*No. 1 — januari 1969
8ste jaargang*

Redacteur: H. Lips, Hoofdraadsman

Adres redactie en administratie:
*Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Hoofdstraat 84,
Driebergen
telefoon 03438 — 2878*

Vaste medewerkers:

Leni Kortland
Nico Haasbroek
Wim Jesse
Peter J. Morée
Bob van Opzeeland
Bert Vuijsje
Tom Weerheijm
Dick Zaal

Abonnementsprijs: f 6,— per jaar, te
storten op postgirorekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman Humanistische
Geestelijke Verzorging te Driebergen

Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling

Bij de voorplaat:

*Lustig tokkelt ze op haar gitaar.
Leonard Freed had zijn camera
gereed, toen een eenzame muzi-
kante voor zijn lens opdook.*

Marijke Merckens: 'Geef mij maar toneel'

Marijke Merckens (28) is dit winterseizoen één van de meest gevraagde medewerksters aan tv-showtjes, liedjes-programma's en tv-éénakters.

'En toch,' zegt ze, 'vind ik dat tv-werk op het ogenblik niet het belangrijkste. Ik vind het leuk, hoor, om gevraagd te worden zoals kortgeleden bij Herman van Veen, maar met 't toneel heb ik méér werk en dat zie je als tv-kijker pas als zo'n toneelstuk van de schouwburg naar het tv-scherm wordt overgeheveld.'

Marijke is al een paar jaar Haagse. Samen met haar man, acteur Jacques Luyer, bewoont ze een hoekhuis in de Haagse Soendastraat. Mireille Nathalie, het dochtertje, is net 1 jaar geworden.

'We zijn naar Den Haag gegaan toen we samen bij de Haagse Comedie kwamen werken,' vertelt Marijke: 'We konden toen niet langer meer in Arnhem blijven wonen. Al dat heen en weergereis, je zag elkaar dan helemaal nooit meer.'

Actrice

Sinds 7 september viert Marijke als actrice triomfen in het stuk 'Pauken en trompetten' van Bertolt Brecht. Ze kreeg voor haar hoofdrol (Victoria) in de kranten juichende recensies. Marijke voelt zich thuis op de schouwburgplanken al komt er van cabaret nu niet zoveel meer als in de tijd van Sonneveld.

Want precies, Marijke was dat meisje, dat in 1963 (vijf jaar geleden alweer dus, 'je houdt het niet voor mogelijk, het gaat zo vlug,' zegt ze) zo maar in de witte gangen van de VARA-radiostudio's aan de Hilversumse Heuvellaan door Wim Sonneveld ontdekt werd.

'Ik liep daar zo maar. Ik was scriptgirl bij de VARA-televisie, héél leuk werk. En dat was ik weer geworden omdat ik na de Arnhemse Toneelschool dacht: Nee, dat wordt niks op het toneel met me.'

Sonneveld wist het meteen, zoals hij later vertelde. Hij zag in Marijke plotse-ling het meisje, dat hij in zijn one-man-show als 'aangeefster' kon gebruiken.

Vrij op toneel

Sonneveld kneedde Marijke om tot het meisje, dat zich zo vrij op toneel kon bewegen. Op de Arnhemse toneelschool hadden ze dat niet zo gezien, want na twee jaar ging Marijke daar weg. Ná Sonneveld (haar optreden met hem leidde ook naar de presentatie van het grote Grand Gala du Disque populair) stond onmiddellijk de Haagse Comedie voor de deur. En nu speelt Marijke alweer drie seizoenen lang drie tot vier premiè-

Marijke Merckens

res per jaar. Haar aandelen in de stukken wordt steeds belangrijker.

'Er schiet eigenlijk nog maar weinig tijd meer over voor de televisie,' zegt ze: 'Paul Steenbergen wil, dat we onze tijd niet te veel versnipperen. Vandaar dat we er niets bij mogen doen als ze in Bussum wat voor ons hebben en wij zitten met een première.'

Jeugdsentiment

Sinds de Sonneveldtijd en de tijd, waarin ze ook veelvuldig in de Rob de Nijsshow (bijna alweer jeugdsentiment) voor de televisiecamera's verscheen, zijn er al niet minder dan 10 verschillende grammofoonplaatjes met haar stem er op in de platenwinkels verschenen. Maar sinds kort is er ook een langspeelplaat, waaruit de veelzijdigheid van Haagse Marijke (eigenlijk heet ze van haar achternaam Ouwejan, maar dat bekt niet zo lekker in de wereld van de showbusiness, vandaar) blijkt verschenen. Daar is ze terecht erg trots op. Twee liedjes van deze plaat heeft ze ook in de BRT-VARA-TV-show van Nico Knapper gezongen en die show moet nog worden uitgezonden. Titels van beide liedjes:

'Mammie' en 'Happy Ending'. Op andere plaatjes kan ze zo lief Brigitte Bardot zingen: Marijke bewondert de Franse vedette dan ook zeer.

Marijke Merckens: In drie seizoenen bracht ze het van 'Fim Wim' tot Brecht-vertolkster. Ze voelt zich bij de Haagse Comedie als een vis in het water. Ze hoopt ook veel voor radio en televisie te blijven doen.

'Want,' zegt Marijke, 'ik zie helemaal geen strenge grenslijnen tussen wat zo verheven met het woordje TONEEL met een grote K wordt aangeduid en cabaret of liedjeszingen in een gewoon showtje. Ik vind het leuk werken, ook in dat Bussumse tv-wereldje. En 't leukst vind ik het als ik maar zo veelzijdig mogelijk ervaringen op kan doen. Dat zie je in Engeland toch óók. De grootste actrices schamen zich er niet voor ook maar de kleinste rolletjes te spelen. Het maakt niet uit. Als je alles wat je doet, maar zo goed doet als mogelijk is. Dan kan je van alles iets goeds maken. Als ik iets niet goed vind ben ik in de positie, dat ik kan weigeren. En ik heb de laatste jaren al heel wat aanbiedingen afgeslagen.'

ALE VAN DIJK

MUZIEK

Wat is de waarde van de vrijheid in het humanisme?

In deze serie van vier artikelen over het humanisme heb ik reeds op twee vragen antwoord proberen te geven n.l. op de vragen:

● Waarom gelooft een humanist niet in God?

● Kun je humanist en tegelijk religieus zijn?

In dit artikel zal ik trachten de betekenis van het begrip vrijheid in de humanistische levensovertuiging aan te geven. Ik doe dat daarom zo graag omdat het mijn overtuiging is dat in de door-denking en doorleving van het vrijheidsbegrip één der voornaamste, zo niet het voornaamste, kenmerk van het humanisme wordt gevonden.

De autonome mens

In het humanisme wordt de mens niet gezien in een God — mens verhouding, er zijn in de humanistische visie geen 'hogere' machten die de mens leiden of begeleiden, er zijn geen invloeden van elders zoals die in het christelijk geloof voorkomen, uitgedrukt in termen als 'Goddelijke wil' en 'Goddelijke genade'.

Het humanisme gaat niet alleen van de mens uit maar het ziet de mens als een autonoom wezen d.w.z. niet geleid door 'hogere' machten, maar aangewezen op zichzelf. In de situatie waarin de mens als gevolg van de natuurlijke evolutie is ontstaan, en dat is dus de situatie van de mens hier en nu, zal die mens het zelf moeten redden zonder hoop op het regelend ingrijpen van God of goden.

Natuurlijk weet de humanist niet met zekerheid dat God of goden niet bestaan maar zoals de meeste christenen 'gelooven' dat dat wel degelijk het geval is, zo 'gelooft' de humanist dat dat niet het geval is. Het begrip 'autonome mens' dat binnen het humanisme vaak wordt gehanteerd betekent dus dat de mens wordt gezien als niet beïnvloed door het ingrijpen van 'hogere' machten. Om het nog anders te zeggen: in de humanistische visie moeten mensen verantwoordelijk worden gesteld voor wat er hier en nu met mensen gebeurt, of er oorlog of vrede is, of er welvaart of armoede heerst of de gewassen zullen bloeien of verdorren, dat alles valt onder de verantwoordelijkheid van mensen en kan niet aan de genade of ongenade van 'hogere' machten worden toegeschreven.

Ook in het persoonlijk leven ziet de humanist de mens aangewezen op zichzelf en medemensen, het bidden om 'verlossing uit moeilijkheden' is, volgens de humanist, zinloos.

In bovenstaande gedachte wordt dus de onafhankelijkheid van de mens t.a.v. zogenaamde 'hogere' machten uitgesproken en daarmee, in wijsgerige zin, de vrijheid van de mens gesteld. Maar, zou

en dood, van man en vrouw, van geboorte en vernietiging. En wat men daar meer van kan en wil zeggen.

Wie stelt dat de mens eerst werkelijk vrij zou zijn als hij buiten iedere situatie gedacht zou kunnen worden, vrij dus om zijn eigen situatie te kiezen, wenst zich de mens buiten de wereld, wenst zich een onmogelijkheid. En hier schuilt het misverstand, waarop we ook verderop in het artikel nog terugkomen, wie zo door-draaft stelt in wezen dat vrijheid zou moeten inhouden het kiezen van het onmogelijke terwijl vrijheid natuurlijk nooit iets anders kan zijn dan een keuze tussen mogelijkheden.

Vrijheid in de zin van autonomie betekent dus niet dat men de gegeven situatie willekeurig kan verwerpen maar dat men nu juist op die gegeven situatie mag rekenen in die zin dat men niet bevreesd behoeft te zijn dat die situatie op een willekeurig ogenblik veranderd kan worden door een willekeurig ingrijpen van 'hogere' machten.

Om een beetje een geforceerd maar wel duidelijk voorbeeld te noemen: gegeven de situatie van de verhouding tussen land en zee en alle geologische en andere verschuivingen die daarin mogelijk zijn, moet men er op kunnen rekenen dat geen 'hogere' machten willekeurig in die verhouding zullen ingrijpen om bepaalde mensen te straffen of om anderen te belonen. Kortom, de gedachte van de autonomie van de mens verwerpt niet het feit dat de mens leeft in een bepaalde situatie maar stelt nu juist de zekerheid van de situatie vast, immers een bepaalde situatie gegeven (en het is al moeilijk genoeg om tot een juiste interpretatie daarvan te komen) mag de mens er op rekenen dat die situatie niet van bovenaf op willekeurige wijze wordt veranderd. De veranderingen die als gevolg van biologische en geestelijke evolutie plaats hebben zijn geen ingreep op deze gedachte omdat ze immers in de situatie zijn inbegrepen. Dit gezegd zijnde betekent autonomie dus dat het van de mens zelf afhangt hoe hij zich, binnen de gegeven situatie, opstelt, dat bepaalt zijn vrijheid.

Zelfbestemming en verantwoordelijkheid

We hebben het in het bovenstaande steeds gehad over de mens; het wordt tijd dat we ons nu gaan bezighouden met mensen. En dan kan opnieuw de vraag worden gesteld: is een individueel mens nu werkelijk vrij of is dat slechts verbeelding? Ik laat bij de beantwoording van deze vraag kwesties als de predestinatie (de gedachte dat ons leven geheel zou zijn voorbeschikt door een Goddelijke macht) achterwege omdat ik niet geloof dat er nog veel mensen waarde aan hechten.

Maar wat men wel vaak tegenkomt als men spreekt over vrijheid, is de opmerking: dat verbeeld je je maar, iedere

men kunnen tegenwerpen, het valt toch niet te ontkennen dat de mens in een bepaalde situatie is geplaatst en, als dat wordt toegegeven, wordt dan daardoor niet de vrijheid van de mens duidelijk ingeperkt?

Misverstand

Ik meen dat hier een misverstand aan de orde is dat, omdat het zo hardnekkig voorkomt, weerlegd moet worden. Natuurlijk bevindt de mens zich altijd binnen een bepaalde situatie. Men kan zich de mens niet voorstellen buiten de wereld, hij is altijd in-de-wereld en daardoor ook altijd binnen een situatie. Eigenlijk moet men zeggen dat dat situatie-zijn gewoon bij het mens-zijn behoort. Die situatie kan met enkele grote lijnen omschreven worden als: deel-zijn van een zijnstotaliteit, deel-zijn van een kosmisch geheel, deel-zijn van een materieel en geestelijk evolutionair proces, deel-zijn van het proces van leven

individuele mens wordt door erfelijkheid, milieu en opvoeding zodanig beïnvloed dat er van werkelijke vrijheid geen sprake is.

Natuurlijk is het waar dat erfelijkheid, milieu en opvoeding voor een groot deel bepalen hoe een individueel mens naar karakter, intellect en temperament wordt. Maar wat niet waar is, dat is dat men door deze factoren zo volledig wordt bepaald dat er daarna in ons leven altijd slechts één mogelijkheid zou overblijven zodat er niets meer in vrijheid te beslissen zou zijn.

En daar gaat het om in de vrijheid: om de door zelf genomen beslissingen zichzelf bestemmende mens die op die grond dan ook verantwoordelijk is voor eigen doen en laten. Natuurlijk, een jongeman met een intelligentie-quotiënt van 100 zal zeker nooit een vooraanstaand geleerde worden, dat is dus een mogelijkheid die niet voor hem open staat. Maar met zijn intelligentie zijn er honderden andere mogelijkheden. En opnieuw: vrijheid betekent natuurlijk niet het wensen van het onmogelijke maar het kiezen tussen wat mogelijk is.

Eigenlijk is het hele probleem een beetje academisch want uiteindelijk komt het er op aan of we onze handelingen ervaren als een gevolg van zelfgenomen beslissingen of dat we ze ervaren als een min of meer automatisch gevolg van wat ons bij geboorte en opvoeding is meegegeven en dan lijkt het me zeker dat bijna alle mensen een belangrijk deel van hun handelen ervaren als een kiezen en beslissen d.w.z. dat ze zichzelf als vrijheid ervaren en daarom gaat het natuurlijk in het leven.

Automatische processen

Vrijheid betekent dus dat een mens veranderlijk is als gevolg van zelfgenomen beslissingen. Het ontkenst dus dat een individueel mens onveranderlijk is van karakter, intellect en temperament, zoals het ontkenst dat de mens zoiets zou hebben als een onveranderlijke natuur. Natuurlijk is er, ook voor het individu, een bepaalde situatie waarin hij tot ontwikkeling komt maar dat deze ontwikkeling slechts het gevolg zou zijn van min of meer automatische processen lijkt mij in strijd met de ervaring die mensen op dit gebied hebben.

Hoe veranderlijk een mens is blijkt natuurlijk in de eerste plaats al uit de grote reeks lichamelijke en geestelijke veranderingen die een mens doormaakt tussen geboorte en sterven. In plaats van op een onveranderlijk gegeven lijkt een mens veel meer op een groeiproces vol tegenstellingen en verrassingen. De vraag is echter: gebeurt dat nu allemaal door invloeden van buitenaf of speelt het individu daarbij zelf ook door het nemen van beslissingen een rol.

Misschien kan men zeggen, het is niet helemaal het een en niet helemaal het ander maar ik kan me moeilijk voorstellen dat men alle zelfbestemming (en

daarmee alle vrijheid) zou ontkennen. Persoonlijk heb ik de neiging om te zeggen: het leven van een mens is een proces van voortdurend kiezen en beslissen, of dat nu schijn of werkelijkheid is doet er eigenlijk weinig toe want ik beleef het als werkelijkheid.

Kiezen en beslissen

Ik ben dan ook allerminst geneigd om in de onveranderlijkheid van karaktertrekken en temperament te geloven, ik ben ervan overtuigd dat een mens door eigen kracht en met behulp van anderen veel aan zichzelf kan veranderen. Ik geloof niet dat iemand die eenmaal heeft gestolen altijd een dief zal blijven, ik geloof niet dat iemand die driftig is altijd even onveranderlijk driftig zal moeten zijn, ik ben ervan overtuigd dat iemand die zich vandaag als een brave-rik gedraagt best morgen een schoften-streek kan uithalen (en omgekeerd) en ik geloof bovendien dat dat iets te maken heeft met ons innerlijk vermogen tot kiezen en beslissen, kortom ik geloof dat de situatie van de mens nu juist zo is dat in die situatie de mogelijkheid tot vrijheid is gegeven.

En om deze vrijheid, de vrijheid van keuze en beslissing gaat het in feite, als gevolg van deze vrijheid zijn we zelfstandige mensen, die in vrijheid tot zelfbestemming komen en die op grond daarvan dan ook verantwoordelijk kunnen worden gesteld voor eigen daden en handelingen. Vrijheid en verantwoordelijkheid behoren bij elkaar, eerst de vrije mens kan verantwoordelijk worden gesteld en iemand is eerst werkelijk vrij als hij bereid is om de verantwoordelijkheid voor zijn handelingen op zich te nemen.

In de humanistische levensovertuiging neemt de zelfstandige, vrije, verantwoordelijke mens een centrale plaats in, het is niet mogelijk door te dringen tot de kern van het humanisme zonder een ernstige bezinning op het probleem van de vrijheid.

Politieke vrijheid

Natuurlijk leidt een levensbeschouwelijke keuze tot bepaalde gevolgen in het politieke leven. Niet in die zin dat door humanisten nu ook een humanistische politieke partij zal worden opgericht. In het algemeen zijn humanisten tegenstanders van een dergelijke directe vermenigvuldiging van levensovertuiging en partijpolitiek. Maar het betekent natuurlijk wel dat wie zo nadrukkelijk in de levensovertuiging kiest voor de vrijheid ook in politiek opzicht als één van zijn belangrijkste doeleinden zal beschouwen het verwirkelijken van politieke en maatschappelijke vrijheid.

In het algemeen zal men humanisten dan ook vinden in die politieke partijen waar de vrijheid van de mens centraal staat. Nu is een dergelijke gedachte veel te algemeen om tot een werkelijke politieke keuze te kunnen komen, wie het met de vrijheid ernstig meent zal minstens te werk moeten gaan, hij zal zich

moeten afvragen door welke politieke en maatschappelijke maatregelen de kans van iedere individuele mens tot ontplooiing van eigen capaciteiten en mogelijkheden het meest wordt bevorderd, onder welke politieke en maatschappelijke omstandigheden de mogelijkheid tot vrijheid van iedere mens het best wordt bevorderd.

In de loop van zo'n onderzoek zal men ongetwijfeld ook op het probleem van de sociale gerechtigheid stuiten en zal men ervaren dat het aanwezig zijn van sociale onrechtvaardigheid de verwezenlijking van de vrijheid in de weg staat. Bij de bestrijding van die sociale onrechtvaardigheid zal men moeten nadenken over de vraag welke economische, sociale en politieke maatregelen genomen mogen worden, juist gezien ook uit het oogpunt van de vrijheid.

Wie over al deze dingen nadenkt zal zich niet verbazen over het feit dat humanisten, ondanks hun gezamenlijke belangstelling voor de geestelijke vrijheid, toch in verschillende politieke groeperingen terecht komen.

Vrijheid in de opvoeding

Natuurlijk leidt de vrijheid ook tot consequenties in de opvoeding. Ik zou haast zeggen: juist daar! Maar de ervaring leert dat het ons in de opvoeding de allergrootste moeite kost om het beginsel van de vrijheid werkelijk toe te passen. Het is immers duidelijk dat vrijheid in de opvoeding zou moeten betekenen: het kind helpen om uit te groeien tot een zelfstandig, vrij mens die langzamerhand groeit tot eigen opvattingen, eigen meningen en eigen overtuiging.

Echter in de eerlijke overtuiging dat het onze taak is onze kinderen over te dragen wat we als het beste en edelste in onze eigen opvattingen zien, zijn we in de opvoeding als regel bezig het kind in een bepaalde richting te stuwen nog voor het aan eigen opvattingen en meningen toe is. Als regel wordt dit in de opvoeding zelfs als een deugd beschouwd, men moet immers de kinderen een houvast, een richtsnoer enz. geven.

Een werkelijk humanistische opvoeding zal het moeten aandurven met de vrijheid n.l. met de gedachte dat het enige werkelijke houvast voor een mens in deze moeilijke wereld de zelfstandigheid, de vrijheid en de verantwoordelijkheid zijn, die slechts langs een moeilijke weg van veel eigen keuzen en beslissingen tot rijpheid komen.

Wie werkelijk vrijheid wil zal daar al heel vroeg mee moeten beginnen, daar bij aan de ene kant beseffend dat vrijheid zich niet verdraagt met geestelijke dwang, ook niet als die verpakt wordt in welwillendheid, maar aan de andere kant wetend dat vrijheid niet geboren wordt uit onverschilligheid maar uit eerlijke toewijding.

H. LIPS

Country and Western

Amerika is het land van de volksmuziek. Vele soorten volksmuziek kent dit land en één daarvan is de Country and Western muziek. Vele jaren lang is dit genre bepaald door de western-films en dat was eigenlijk een vals beeld. Men luisterde meer naar de wijsjes dan naar de teksten. De meeste songs handelen over de spoorwegen (railroad songs), ballads, cowboy songs, weepers, love songs, breakdowns (woeste negerdansen) square dansen. De Country music valt in verschillende soorten uiteen: 1) Old-time, Country opnamen uit 1927 tot omstreeks 1940; 2) Bluegrass, 3) moderne Country; 4) Folk-Country; 5) Pop-Country en de sacred songs.

Old-time

Wat is Old-time precies? Het is zeer moeilijk deze vraag te beantwoorden. Old-time is de authentieke muziek die zo'n 40 jaar geleden ontstond. Geen elektrisch snarenwerk, geen koortjes, geen strijkorkesten als begeleiding. De grote man die de C & W bekendheid gaf, was Jimmy Rodgers. Deze artiest begeleidde zich op gitaar en was omringd door een orkestje. De songs die hij bracht waren veelal blues en yodels. Deze Jimmy Rodgers — hij werd geëerd met de titel grootvader van de Country muziek — stierf in 1933 tijdens platenopnamen. Zijn populariteit was groot. Tussen 1950-1960 werden reeds zijn platen hier uitgebracht.

Een andere grote groep was de 'Carter-Family', o.l.v. A. P. Carter. De 'Carter-Family' bestond uit A. P. Carter, Sarah Dougherty en Maybelle Addington. De begeleiding bestond uit een gitaar en een autoharp, terwijl A. P. Carter de songs schreef. Een bekend nummer van deze groep is 'Washball Cannonball'. Van deze song bestaan al 25 verschillende uitvoeringen.

In 1940 kreeg grote bekendheid, de man, die de C & W geschiedenis inging als misschien wat voorbarig 'the Greatest Country singer of All-times' Hank Williams sr. Op 7-jarige leeftijd reeds speelde hij gitaar en bouwde de grepen na van een negerzanger en tevens onthield hij de melodietjes die hij speelde. Hank's songs zijn melancholiek. Men zegt wel eens dat ze zijn afgeleid van de droevige negersongs. Het leven van deze Hank Williams is een en al bitterheid en eenzaamheid geweest. Hank is getrouwd geweest met Audrey Sheppard.

Deze vrouw was een grote steun voor hem. Hank was analfabeet en dit heeft een grote rol in zijn leven gespeeld en toch componeerde hij 125 songs (alle van voortreffelijke aard) b.v. 'Alone and Forsaken en Jambalaya'. Als men er goed luistert, kan men de bitterheid en de eenzaamheid voelen. In 1953 overleed deze vader van de C & W aan een hartaanval. Enkele andere Old-Time zangers zijn b.v.: Charly Poole, Uncle Dave Macon, Jim Eanes, Hank Snow.

Bluegrass

De Bluegrass is de muziek van de snaren. Het wordt vaak vergeleken met de vrolijke klanken van de Dixieland muziek of met de energieke zigeuner orkesten uit Oost-Europa. De gebruikelijke instrumenten zijn: de banjo, dobro, fiddle, bas, madoline en tevens is er een hoge en doordringende tenorstem voor nodig. Ook wordt er vaak 2 of 3 stemmen gezongen. Dit noemt men close-harmony. (The Lewis Family).

De Bluegrass ontstond in de bergen en in de prairies van het zuidwesten. De banjo is het belangrijkste instrument. Omstreeks 1945 vond Earl Scruggs een nieuwe banjo-stijl uit, nl. de overbekende 5-snarige stijl. Deze stijl wordt de 'Scruggsstyle' genoemd. De oude banjo stijl heet 'Clawhammer'. Hierbij wordt zonder plectrums gespeeld.

Ook hier is weer een vader (in de C & W is men nogal gul met titels b.v. G. Jones heet 'Crown prince of the Country music', Roy Acuff noemt men de 'King of Country music' en er zijn nog wel meer) Bill Monroe. Deze Bill speelde reeds in 1930 in het orkest van zijn broer Charly. In 1939 richtte deze mandoline-speler bij uitstek zijn eigen band op. Heden ten dage speelt deze groep nog steeds 'down-to-earth' bluegrass. Geen enkele moderne sound heeft invloed op hem gehad.

Enkele andere belangrijke bands in dit genre zijn o.a.: Hylo Brown; Jimmy Martin; Osborne Brothers; Stanley Brothers; The New York City Ramblers; Lester Flatt en Earl Scruggs en Jim & Jesse Mc - Reynolds. Ook in ons land is de bluegrass bekend en tevens bezit ons land een goed bluegrass orkest 'The Dutch Bluegrassboys'. Er is pas geleden een lp van hen verschenen.

Moderne country-music

Omstreeks 1956 kwam een onbekende jongeman met een nieuwe C & W stijl. 'Rock-a-billy'. De naam van deze zanger was Elvis Presley. Vele Country artiesten namen deze stijl over en er bleven maar enkele de oude stijl trouw. Behalve Presley voerde ook een ander artiest een nieuwtje in, nl. een strijkorkestje en een koortje. Deze zanger was Jim Reeves. Ook deze stijl werd overgenomen. (de Pop stijl). De meeste moderne muziek bestaat uit een begeleiding van elektrisch snarenwerk en een koortje.

De grootste moderne C & W ster is ongetwijfeld Buck Owens en zijn Buckaroos. Vele malen drong hij tot op de hitlijsten door en bereikte tevens vele malen de top (b.v. 'Think of me'). Bijna alle Country music (90 pct.) dat heden tendage op de markt verschijnt is modern. De goede Country zangers (essen) die het nog enigszins Country houden zijn o.a. Kitty Wells, Loretta Lynn, Johnny Cash, Charley Pride, Charley Louvin, Hank Snow, Porter Wagoner, Cal Smith, George Jones en Lefty Frizzell.

Folk-country

De moderne Country heeft ook weer een klein afdelinkje. De Folk-Country. De naam zegt al enigszins wat voor soort muziek het is. Het is een samenvoegsel van Folk en Country muziek. Hier wordt vaak gebruik gemaakt van een mondharmonica, af en toe geen versterkte gitaren, tamboerijn, koortje. Tussen de moderne Country en Folk-Country is weinig verschil. De uitvinder van deze stijl is George Hamilton IV. Andere artiesten die deze muziek brengen zijn Bobby Bare, Waylon Jennings, Johnny Darrell en enkele songs van Merle Haggard.

Pop-country

Deze Pop-Country is eigenlijk geen Country meer. De artiesten hebben goede Country gezongen en dragen daarom de naam van Country artiest. De popstijl bestaat uit een begeleiding van een symfonie orkest met een koor of met een begeleiding die meer aan beat doet denken. b.v. Sam Place van Buck Owens. De bekendste Pop-Country-zanger is Jim Reeves. Deze fijne zanger met zijn sentimentele songs is anno 1968 nog zeer populair. Jim Reeves overleed op 31 juli 1964. Hij verongelukte helaas met zijn privévliegtuig.

Grand Ole Opry

De Grand Ole Opry is de grootste C & W show van Amerika. Wekelijks bezoeken zo'n 5000 enthousiaste toeschouwers de show. Ongeveer 40 jaar geleden ontstond deze show doordat de presentator een woordspeling maakte op het programma dat er vooraf ging. Hij zei onder meer: U hebt nu geluisterd naar de kleine opera maar nu komt de Grand Ole Opry. Voor elk artiest is het een grote eer om in deze show te mogen optreden. Overigens moet men zich voor enkele keren verplichten iedere zaterdagavond op te treden. Men krijgt dan de naam van 'Grand Ole Opry Star'.

In Nederland zijn zo'n 8000 C & W liefhebbers. Het is helaas jammer dat van de kant van de televisie zeer weinig gedaan wordt (alleen de NCRV is actief).

Dit was een korte impressie over de Country music. De muziek blinkt uit in zijn eenvoud, melodieën en teksten. Voor meer gegevens verwijs ik u naar een aantal C & W-bladen: Country and Western Hayride Postbus 207 Groningen) verschijnt 6 keer per jaar) en bevat voortreffelijke gegevens over de Country and Western en Folk music; Ned. Jim Reeves Fanclub, postbus 63 Drachten (haar blad 'Nashville Sound' verschijnt 12 keer per jaar) en dan is er nog een blad 'Country Jubilee', uitgegeven door de Ned. Stichting van C & W muziek en documentatie op Country gebied postbus 407 Eindhoven (verschijnt 12 keer per jaar).

G. DEELSTRA

'Gouden speedwayjaren liggen achter ons'

'De gouden speedwayjaren zijn voorbij. Het is in Nederland gedaan met deze sport. Helaas ben ik de laatste. Er zijn geen opvolgers. Geen echte tenminste. De jeugd heeft geen centen meer over voor de motorsport. Auto's, ja dat wel en in de kroeg zitten. Jammer toch, vreselijk jammer. Bovendien komen de enkelingen die nog interesse hebben, nooit naar boven. Ze krijgen hier geen kans.'

Het verhaal van onze laatste en enig echte speedwaymohanikaan is somber. Nico van Gorkum, 48 jaar oud, daarmee de oudste speedwayrijder van Europa geeft geen cent meer voor een gezonde toekomst van deze fascinerende sport. Met hem zal het ras uitsterven. Dat is zeker.

'Dat gebeurt over twee jaar', vertelt hij. 'Als ik vijftig ben en ik hoop dat ik die leeftijd haal — stop ik. Nu al merk ik dat de jaren gaan tellen. De soepelheid verdwijnt. De lef ook. De jeugd — en zeg me in welke tak van sport is dit niet het geval — neemt het heft in handen. Zelf moet je er dan een eind aan maken. Want anders schelden ze je over enige tijd uit voor 'ouwe' opa.'

Precies twintig jaar geleden stapte Van Gorkum voor het eerst op het smalle zadel van een speedwaymachine. Toen hij eenmaal gevoeld had hoe heerlijk zo'n achterwiel in de bocht kan wegslippen, was Nico verkocht.

'Ja, hoe komt dat zo?' En terwijl hij vele supporters die bij hem langs de zaak komen, joviaal groet, ratelt Nico zijn story nog eens op.

'Vooropgesteld, ik ben altijd gevoelig geweest voor gas. Als broekie al lag ik onder auto's en motoren. Monteur werd ik. Daar viel gewoon niet aan te ontkomen. Mijn broer reed in die dagen. En wat gebeurde; Nico werd mecanicien. Op een goeie dag zegt mijn broer: 'Stap er zelf nou eens op.' Nou het vlamde meteen. Al snel werd ik juniorkampioen van Nederland en kort daarop reserve in het Windmolenteam. Man, man wat een tijd. Wat een ridders. Boef, Hartman, Bisschop, Bouwman. Enorm.

En dan niet te vergeten Steenman, de beste van allemaal. Van hem heb ik ontzettend veel geleerd.'

Nico van Gorkum werd al snel een bekende naam in het zo enge en bedrijvige speedwaywereldje. De lef waarmee dat jonge kereltje zich door de bochten wrong, dwong respect af. Nu twintig jaar later, terwijl hij in de nadagen is van een formidabele sportcarrière, vertelt hij: 'Ik ben altijd een buitenrijder geweest. Wat dat betekent? Luister! In speedway is de bochtentechniek natuurlijk het moeilijkst. Op de rechte stukken heb je geen centje pijn, maar in een bocht moet

Nico van Gorkum

je vreselijk goed bij je positieven zijn. Daar win of verlies je de slag. Vroeger vlamde ik altijd keihard buitenom. Dat reed geweldig. Wel legde je meer afstand af, maar je kon meer op toeren blijven. Tegenwoordig halen ze in de binnenbocht al dezelfde snelheid als wij, tien, vijftien jaar geleden, buitenom. Barry Briggs, b.v., die Australiër, is daar een geweldenaar in. Wat die jongen laat zien is vakwerk. Daar is hij ten slotte ook wereldkampioen voor. Maar één ding vergeet Briggs. Als hij zo blijft rijden gaat de sport kapot. Van start tot finish aan kop rijden is vreselijk saai. Dat wil het publiek niet. Enig show-werk moet erbij zijn.'

Show?

Het woord show is gevallen. Wat is waar van de verhalen dat hij speedway reeds voordat de race gereden is, de uitslag bekend is?

Zijn ogen schieten vuur. Voor het eerst tijdens het gesprek bemerk ik iets

van agressiviteit, waarmee een speedwaycoureur toch zeker behept moet zijn. Enigszins geïrriteerd antwoordt Van Gorkum: 'Mijnheer, geloof me nou, van al die fabeltjes is niets waar. De wedstrijd om de Gouden Helm bijvoorbeeld, die hier tweemaal per jaar wordt verreden, is een individuele wedstrijd. Ze komen toch niet voor niks van alle windstreken hier naar toe. Hun centjes krijgen de ridders toch wel.'

Nico van Gorkum — eigenaar van een expeditiebedrijf in Voorburg — heeft z'n gouden jaren achter de rug. Met een Gouden Helm zal hij zeker niet meer gekroond worden.

'Ik ben blij dat de andere landen nog talent genoeg bezitten. Wij komen er niet meer aan te pas. We zullen als tweede garnituur op de baan verschijnen. En dat terwijl Nederland in het verleden de beste coureurs heeft gehad. Een jammerlijke ontwikkeling.'

WIM JESSE

The Graduate

Als je de Benjamin van de familie bent, is dat niet altijd leuk. Vaak zijn op- en aanmerkingen op je figuur, je houding, je levensstijl aan de orde van de dag, je bent immers de jongste van de familie, en ook de figuur die daarvoor het meest wordt vertroeteld.

Zo ook de Benjamin in THE GRADUATE, hier in Nederland uitgebracht onder de (veelzeggende) titel Mrs. Robinsons minnaar, een jongen die van toeten noch blazen weet, doch voor vol wordt aangezien.

Regisseur van The Graduate is Mike Nichols, een man die zo'n tien jaar geleden nauwelijks enige bekendheid genoot, doch zich in snel tempo naar de top wist te werken. Hij startte toen in Chicago, samen met Elaine May, een cabaret, dat ver boven enig ander cabaret in Amerika stond wat betreft de presentatie, het doorbreken van een taboe, de actualiteit; dat alles te zamen resulteerde in een cabaret met een geweldige satirische inslag. Menigeen vond het dan ook niet gek, dat Nichols, naar New York werd gehaald om daar zijn talenten te wijden aan het echte, grote werk. Hij werd regisseur van Who's afraid of Virginia Woolf, het originele theaterstuk. Later werd hem het aanbod gedaan om ook de filmversie van dit boek, geschreven door Edward Albee, te regiseren.

Kostelijk boek

Mike Nichols kreeg vervolgens de kans om The Graduate te maken. Daarvoor was eigenlijk weinig nodig. Hij had de beschikking over het kostelijke boek van de jonge schrijver Charles Webb, dat slechts behoefte te worden aangepast aan de normen die aan het filmmaken nu eenmaal worden gesteld.

Boven:
Een vijandige Mrs. Robinson, die Benjamin niets wil vertellen over Elaine.

Onder:
Een gedachteloos gewisselde kus; Mrs. Robinson en haar minnaar. (Anne Bancroft en Dustin Hoffman).

Nichols heeft zich wel iets teveel aan het boek gehouden. Niet dat dit enig afbreuk doet aan het totaalbeeld, maar er wordt wel overduidelijk aangetoond dat het verfilmen van een boek naar de letter weinig originaliteit toont en later niet noopt tot het lezen van het boek.

In ieder geval moet worden geschreven, dat Nichols' pogingen de moeite waard zijn om te zien. Zijn Benjamin is een pas afgestudeerde jongeling van 21 lentes, die nauwelijks iets afweet van het gewone leven. Benjamin (Dustin Hoffman) heeft zijn 'hele leven' gestudeerd en vindt het verder welletjes. Zijn vader en moeder — in beide versies, boek en film — zeer burgerlijke figuren, zeggen Benjamin totaal niets. Kommunikatie

met beide personen is er niet, geen gesprek is mogelijk. Maar wel speelt bij beide ouders: hoe krijgen we onze zoon zo snel mogelijk 'gelukkig' getrouwd, zodat hij enige vastigheid heeft. Benjamin ziet deze verlangens niet, hij weet totaal niets, hij wordt een niksnuut. Totdat de vrouw van de compagnon van zijn vader hem aan het verstand brengt dat er nog wel wat anders is dan studie. Die vrouw, Mrs. Robinson (Anne Bancroft) verleidt Benjamin op ternauwernood geraffineerde manier, bijna volslagen harteloos in een recht-toe-recht-aan hotelkamer. Zij geeft zich letterlijk bloot zonder enig gevoel, slechts haar eerezucht, haar zelfbevrediging spelen een rol.

De verbeterheid, waarmee Mrs. Robinson te werk gaat, laat Mike Nichols niet of ternauwernood zien. Hij toont ons wat losse beelden die moeten suggereren dat Mrs. Robinson veel meer wil dan alleen maar naar bed gaan met de jonge Benjamin. Die, op zijn beurt, overigens de argeloze toeschouwer laat zien tot welk een fysieke krachtsexplosie hij herhaaldelijk in staat is.

Die verhouding gaat zo'n paar maanden door, maar wint niet aan kracht. Temeer daar Mrs. Robinson niet wil ingaan op enkele suggesties van Benjamin om te praten. Zo maar praten wil hij, zonder al dat gevrij in die gehuurde hotelkamer. Dan blijkt ook dat Mrs. Robinson niets te zeggen heeft, geen weerwoord weet, slechts alcohol en minnespel hebben voor haar betekenis. Na bijna wanhopig naar een onderwerp gezocht te hebben komt Benjamin op de proppen met Elaine — de dochter van Mrs. Robinson. Hij vraagt hoe die verwekt is en na veel gezeur ontvingt hij het antwoord uit haar: in een auto. Ook het merk, wil Benjamin weten.

Dan blijkt dat de verhouding stuk is, Mrs. Robinson verbiedt zonder opgaaft van redenen elke omgang van Benjamin met haar dochter Elaine (Katherine Ross). Een wel erg absurde gedachtenkronkel van Mrs. Robinson, maar Benjamin moet het er mee doen en belooft zelfs — tot eigen schande later — dat hij nimmer een afspraak met Elaine zal maken.

Rebellion (Joi-uchi) een geweldige film

Benjamin maakt toch een afspraak met Elaine, daarbij geholpen en ook gedwongen door zijn vader, die het maar zo-zo vindt dat zijn zoon nog steeds geen meisje heeft. Benjamin nodigt haar uit, maar moet ondervinden dat mrs. Robinson een gevaarlijke tegenstandster is. Zij tracht op alle manieren Benjamin het leven zuur te maken; zijn omgang met Elaine wordt plotseling afgebroken wanneer Elaine er achter komt dat Benjamin al die tijd een verhouding heeft gehad met haar moeder.

Nichols laat de toeschouwer eigenlijk maar een beetje raden naar de houding van mrs. Robinson. Is het werkelijk een diepgeworteld haatgevoel dat zij koestert tegenover mannen, of probeert ze echt de beschermengel te spelen van haar dochter. In het boek van Webb wordt dat allemaal veel duidelijker gemaakt, alhoewel de schrijver daar ook niet da-

FILMBESPREKING

delijk klaarzit met een antwoord. De lezer moet maar begrijpen en zelf enige conclusies trekken. Maar van een filmer wordt verwacht, dat hij dergelijke problemen voor de kijker aanschouwelijk maakt.

Spectaculaire jacht

De tweede helft van *The Graduate* wordt afgeraffeld. Benjamin is op zoek naar Elaine, die hem niet meer wil zien. Zij wordt door haar ouders naar een highschool gestuurd ver van San Francisco en Benjamin doet al het mogelijke om haar te spreken te krijgen, want hij wil trouwen.

Pas na een — spectaculair en knap gefilmd — jacht krijgt hij haar te pakken, op het ogenblik dat Elaine in het huwelijk zal treden met een schoolvriendje. Benjamin weet nog net voor het jawoord Elaine uit de kerk te slepen en verdwijnt met haar.

Geen groots slot, maar gezien de houding van het publiek dat altijd 'in' is voor dergelijke happy-ends, wel geslaagd. Nichols maakte overvloedig gebruik van alle kleurentrucs die er maar zijn en schiep mede daardoor een kostelijke amusementsfilm zonder al te veel pretenties.

Daarbij komt nog het gebrek aan ervaring dat Mike Nichols heeft en een te lichtvaardig gebruik van de momenteel in Amerika heersende toestanden: de jeugd die het moeilijk heeft; het society-leven vol plezier en met de meeste centen; en de 'rusteloze vrouw' die alleen maar denkt aan liefde in bed en andere dingen.

Maar ò la, het grote publiek denkt daar anders over.

PETER J. MOREE

Sasaha, de zwaardvechter, een meesterlijke creatie van Toshiro Mifune.

Yogoro beschermt zijn dode vrouw tegen de samoera's van de meester.

De Japanse regisseur Masaki Kobayashi (58) is een begaafd filmer. Dat heeft hij al laten zien met *Harakiri*, en hij toont het nu nog eens overduidelijk met *Rebellion (Joi-uchi)*. Zijn visie op eigen meningsuiting- en vorming laat hij ons zien in het verhaal van Takiguchi over een zwaardvechter, die in opstand komt tegen de tirannie van zijn meester en die rebellië met de dood moet bekopen.

Het verhaal speelt in het Japan van de achttiende eeuw, waar het feudalisme hoogtij viert. De zwaardvechter Isaburo Sasahara krijgt het bevel om zijn zoon Yogoro te laten trouwen met de verstoten maitresse van zijn meester.

Aanvankelijk verzet hij zich heftig tegen dit besluit, maar als hij inziet dat zijn zoon zeer ingenomen is met deze vrouw stemt hij toe. Na verloop van tijd moet Sasahara erkennen dat deze vrouw niet alleen een goede echtgenote blijkt, maar zelfs een plichtsgetrouwe dochter voor hem.

Kostbare schat

De liefde tussen deze twee jonge mensen wordt door Sasahara als een kostbare schat bewaakt, ook vanwege het feit dat hij vroeger ook moest trouwen op bevel van zijn meester.

De meester beveelt echter dat zijn vroegere maitresse weer terugkomt om voor een kind te zorgen, dat zij hem in vroeger jaren heeft gebaard.

Tegen deze opdracht komen Sasahara en zijn zoon in verzet. Zij besluiten niet aan de dwang toe te geven en willen door hun houding de tirannie van de meester aan de kaak stellen voor het hele volk.

De vrouw van zijn zoon pleegt zelfmoord, terwijl Yogoro, de zoon, wordt gedood door soldaten van de meester.

Dan gaat Sasahara op weg naar een naburig land om daar bij de hoogste autoriteiten te pleiten. Onderweg stuit hij echter op de militie van de meester die hem moet verhinderen het land te verlaten. Sasahara wordt na een hard en eenzaam gevecht gedood.

Geweldige film

Rebellion is een geweldige film. Niet alleen qua verhaal, maar vooral het beeld dat deze Japanse regisseur oproept, is van een beangstigende realiteit. De strijd van de eenling tegen de gevestigde orde, van pure menselijkheid tegen het dictatorschap wordt verteld met alle details die een goed verhaal kenmerken.

Toshiro Mifune geeft een groots beeld van de heroïsche zwaardvechter Sasahara die alleen ten onder gaat. Een werkelijk grandioze film met een climax naar een triest eind.

PETER J. MOREE

Nog steeds in de greep van het geweld

Vanavond lees ik in de krant, het is 11 december 1968: 'Sovjet-defensie-budget met één miljard roebel verhoogd'.

Op 29 november zei minister-president De Jong in een radio-t.v.-rede tot het Nederlandse volk: 'U moet de verhoging niet zien als een voortzetting van de bewapeningswedloop.'

Misschien heeft zijn Russisch ambts-genoot wel hetzelfde tegen zijn volk gezegd.

Waarschijnlijk zijn er in Oost en West mensen, die zich niet in slaap laten sussen door hun regeringsleiders en die inzien, dat oost en west leiden aan dezelfde kwaal: een op langere termijn bezien beangstigend militair prestige.

De Sovjet Unie en de Verenigde Staten mogen in ideologisch opzicht veel van elkaar verschillen, beide staten bezitten, wat Fulbright treffend genoemd heeft: de arrogantie van de macht.

In het augustus-, september-, en oktobernummer van deze jaargang van Ego schreef de heer Lips enkele beschouwingen over verschillende aspecten van het geweld.

Deze bijdrage bevat wat elementen van kritiek op zijn visie, maar is veeleer een aanvulling erop. Bepaalde facetten heeft hij naar mijn mening wat onderbelicht, zonder dat dit overigens de kwaliteit van zijn artikel afbreuk heeft gedaan. Als ik er wat over schrijf is dat omdat het zaken betreft, waar ik (vanuit een andere achtergrond schrijvend en denkend) meer belang aan toeken. Op die manier wordt de gedachtenwisseling zo breed mogelijk.

Dat is het onderwerp alleszins waard.

Gewetensbezwaren

Sartre heeft eens gezegd: 'Een beschaving, die zich met militair geweld verdedigt, is een met militair geweld verdedigde beschaving.'

Op het eerste gezicht een nogal triviale bewering. Sartre beklemtoont hier echter, dat de wijze van verdediging niet in de eerste plaats iets zegt over de vijand die tot de verdediging noopt, maar meer nog over de beschaving, die geen ander antwoord op de uitdaging van buitenaf heeft dan militair geweld.

De Verenigde Staten en de Sovjet Unie zijn zulke beschavingen, die geen vindingrijker antwoord op elkaars bedreiging hebben, dan andere bedreigingen: 'Als jullie oorlogsschepen de Middellandse Zee in sturen, dan gaan wij lekker met oorlogsschepen de Zwarte Zee binnen'.

Psychologisch bezien mag zo'n krachtmeting verklaarbaar zijn, economisch is de zaak uiterst kostbaar.

In zijn eerste artikel bepleit Lips een diepgaande wijziging van de wetgeving voor gewetensbezwaarden.

Hij werkt dit punt helaas niet verder uit. Hij noemt als bezwaar tegen de huidige wet, dat gewetensbezwaarden

zich tegen elke vorm van geweldaanwending moeten uitspreken. Formeel is dat, sinds de laatste herziening van de wet, gelukkig niet meer vereist. Maar er zijn nog wel andere, wellicht ook zwaarwegender bezwaren aan te voeren tegen de wet.

Gewetensbezwaarden moeten langer dienen, dan militairen. Ook moeten zij bij de psychiater op bezoek. Dat zijn twee discriminerende bepalingen, die in een ander bestek nog aan te vullen zouden zijn met andere voorbeelden. Hier zou ik willen volstaan met het stellen van de vraag, hoe het komt dat gewetensbezwaarden in vele opzichten achtergesteld worden bij militairen?

Misschien is het antwoord op deze vraag terug te voeren, tot de volgende tegenstrijdigheid: onze democratische staat, die zich erop voor staat afwijkende meningen te tolereren, moet een mogelijkheid bieden voor die mensen, die oor-

De artikelen-reeks 'In de greep van het geweld' heeft enkele reacties uitgelokt.

We zijn daar blij om want als regel worden redakties niet verward met serieuze reacties op hun beweringen.

In het december-nummer hebben we reeds zo'n reactie geplaatst. In dit nummer nu een stuk van J. Maasbroek dat voorname reageert op het derde artikel van de reeks dat dus in het oktober-nummer heeft gestaan. Men kan de kritiek van Maasbroek waarschijnlijk het best volgen als men dat oktober-nummer nog eens ter hand neemt.

Natuurlijk zouden we nog wel enkele kanttekeningen willen plaatsen bij dit stuk maar gezien het feit dat we een beetje een hekel hebben aan het recht van redakties om altijd het laatste woord te hebben, plaatsen we het zonder commentaar.

De lezer moet zelf maar oordelen.

RED.

log of voorbereiding daarop zinloos vinden, maar die tolerantie is aan een beperking onderworpen; de groep mensen die de oorlog zinloos vindt, mag niet zo groot worden, dat daardoor een ander democratisch genomen meerderheidsbesluit, zoals dat vorm gekregen heeft in onze dienstplichtwet, ongedaan zou worden gemaakt. Een onmiskenbare paradox en een schoolvoorbeeld van wat de Duitse filosoof Marcuse 'repressive Toleranz' genoemd heeft.

In de huidige situatie kan men niet volstaan met kenbaar te maken, dat men oorlog zinloos vindt, maar moet men zijn

rationele overwegingen mystificeren tot een gewetensbezwaar om op de Wet een beroep te kunnen doen.

Ego is geen blad voor gewetensbezwaarden maar voor militairen en ik zou het hier daarom bij dit uitstapje willen laten.

Waarschijnlijk heeft Lips gelijk als hij beweert dat de mens agressief van aard is.

Interessant blijft daarnaast om na te gaan hoe het komt dat mensen bereid zijn tot oorlog voeren. Want, de mens mag agressief zijn, hij is ook niet agressief.

Lips noemt terecht ook niet-agressieve krachten, die in de mens werkzaam zijn en ik ben met hem eens, dat in het humanisme misschien te vaak het accent op de mooie kant van de mens is gelegd.

Wanneer mensen gaan vechten worden de in hen werkzame krachten uit balans gebracht en gaat de agressieve geneigdheid domineren.

Welke krachten van buiten af zijn nu in staat om dit proces te bevorderen? Het antwoord is niet in enkele woorden te geven. Vast staat echter dat vele mensen niet in staat zijn om bevelen, ook als die tegen het gezond verstand ingaan, te trotseren.

Dat is niet alleen in de laatste wereldoorlog gebleken; recent sociaal-psychologisch onderzoek heeft aangetoond, dat een autoriteit in staat is mensen, zonder toepassing van fysiek geweld te dwingen andere mensen te pijnigen en te folteren.

Uit de sociologie is bekend, dat mensen in het algemeen in groepsverbanden leven en dat vele groepen niet geneigd zijn hun autonomie prijs te geven.

Uit deze gegevens is te verklaren, dat het fictieve idee heeft kunnen ontstaan, dat het een eer zou zijn om voor het vaderland te sterven, wat natuurlijk de grootst mogelijke flauwe kul is.

Deze laatste constatering is even juist als vrijblijvend, want het gaat er niet om dat het geen eer en ook geen recht of plicht is om te sterven, maar het gaat er om, dat talloze mensen menen of gemeend hebben, dat dat wel zo is.

Bertrand Russell beschrijft in zijn autobiografie meesterlijk hoe redelijke, verstandige mensen kunnen verworden tot verblinde oorlogshitsers.

Ik heb bij de film 'Brandt Parijs?' gezien, dat de mensen begonnen te juichen als er een Duitse tank de lucht in ging, terwijl er alom verslagenheid heerste als een van onze geallieerde gevechtswagens hetzelfde lot trof. In beide voertuigen zaten mensen, maar in de bioscoop werd — begrijpelijk overigens — gereageerd alsof partijen belangrijker waren dan mensen.

Denken in andere categorieën

'Times they are changing' en the Beatles are going back to the U.S.S.R., ook

Bijzondere bijeenkomsten

na de inval van de Russen in Tsjechoslowakije.

Het is duidelijk: er moet een nieuwe politiek komen en we moeten in andere categorieën gaan denken. We moeten afleren om te spreken over aanval en verdediging. De aanval is de beste verdediging en we hebben net nieuwe tanks besteld, uitgesproken aanvalswapens voor een defensief verbond.

In een kernoorlogdimensie is het onderscheid 'vijand' en 'eigen troepen' fictief geworden. We gaan steeds meer afzien van biologische oorlogsvoering, niet omdat het formeel niet mag, maar omdat het besmettingsgevaar voor eigen troepen te groot geworden is. We moeten af van de blokken, omdat Engeland de gezondheidszorg al genationaliseerd heeft en omdat in de Sovjet-Unie de bonzen in grotere huizen wonen, dan de gewone man.

We kunnen niet geloven in nationale democratie, omdat democratie erkenning van het recht van aanwezigheid van de tegenstander betekent, wat betekent dat democratie niet bij Nieuweschans of Heerlen kan ophouden.

We moeten erkennen, dat er een wereldbelang is ontstaan en dat soevereiniteiten van lagere orde zich daaraan moeten onderschikken.

Lips zegt: 'Niets nieuws onder de zon. In het verleden hebben machtstegenstellingen altijd geleid tot militair geweld.'

Dat is wel zo, maar dat zegt verder weinig voor nu. We zitten in een nieuwe principeel verschillende situatie, die maakt, dat we machtsvorming uit zelfbehoud zoveel mogelijk moeten terugdringen.

Lips stelt dat er geen geloofwaardige alternatief tegenover de Navo-politiek is. Men kan ook stellen dat de Navo-politiek niet geloofwaardig is.

De huidige machthebbers zijn ook niet gelukkig met de Navo. Verbaal geven ze in verschillende situaties blijk van hun behoefte aan een alternatief. Misschien kunnen oppositie en Navo samenwerken aan een alternatief. De naam Ministerie van Defensie moet gewijzigd worden in Ministerie van de Vrede. Niet als grap, maar omdat de Navo stelt er te zijn voor handhaving van de vrede en het Ministerie van Defensie de Navo-doelstellingen vorm geeft.

Lips stelt: Ethiek en moraal hebben nooit een oorlog kunnen tegenhouden. Misschien hebben ze wel oorlogen veroorzaakt. Maar als ze dat zouden kunnen, moet ze het omgekeerde ook kunnen. Als het afwijzen van geweld op morele en ethische gronden kan geschieden, dan moet het toejuichen van geweld ook ethisch en moreel gerechtvaardigd kunnen worden.

Het Christendom heeft overtuigde pacifisten en overtuigde militairen een onderdak geboden.

Als we denken bewapening te kunnen controleren, dan moeten we ook proberen ontwapening te controleren.

In het Coornherthuis zullen begin volgend jaar enkele bijzondere bijeenkomsten worden gehouden, t.w.:

24-26 februari: KREATIVITEIT

muziek - poëzie - beeldende kunst
ontmoeting met kunstenaars
zelfexpressie

leiding: H. Grim

5-7 maart: EROTIK EN SEXUALITEIT

waarde van het huwelijk
veilig geslachtsverkeer, onanie,
prostitutie, abortus, infanticide
voorlichtings- en speelfilm

leiding A. Struyk

10-12 maart: POP-MANIFESTATIE

muziek - poëzie - beeldende kunst
zelfexpressie (collages, montages, lichtprojectie)
film

leiding: H. Grim

Waarschijnlijk zullen er onder de militairen wel velen zijn die voor deze onderwerpen belangstelling hebben.

Wie wil deelnemen moet zich zo spoedig mogelijk opgeven:

Coornherthuis, Hoofdstraat 84, Driebergen.

Als we voor de vrijheid zijn moeten we aangeven voor welke vrijheid we zijn. Voor de vrijheid om liever bezet te worden, dan te sneuvelen? Voor de vrijheid om zich ten koste van anderen te ontplooiën?

We moeten niet alleen fysiek geweld, maar ook structureel geweld erkennen.

Nieuwe politiek

Lips meent, dat zijn nieuwe politiek het meeste kans heeft in een tijd van reactie op een gespannen toestand en baseert deze zienswijze op de dialectische processen, die er telkens in de geschiedenis zijn voorgekomen.

We kunnen nu zien, dat zijn nieuwe politiek nog weinig kans heeft.

De Verenigde Staten gaan (als ik dit schrijf) oefenen aan de Tsjechische grens. Misschien zitten we dus nog in de gespannen toestand en komt de tijd van de reactie pas later.

De reactie van onze minister-president op de Tsjechoslowaakse inval (en het verhogen van de defensie-uitgaven als gevolg daarvan) getuigt ook niet van een geloof in een alternatieve, nieuwe politiek. Zijn vergelijking van een Russische inval met de watersnood was propagandistisch meesterlijk, omdat zij getuigde van een ongelooflijke ideologische bevangenheid.

Maar waarschijnlijk komt een nieuwe politiek niet van regeringsleiders. Als zij doordrongen zouden zijn van het feit, dat verdere uitbreiding en verbetering van de bewapening zou leiden tot verhoogde angst in plaats van tot verhoogde gevechtsbereidheid, dan zouden zij of daarvan getuigen, of aftreden.

Op geweldloze weerbaarheid zijn we hier niet ingesteld. In Tsjechoslowakije

heeft men er veel bloed vergieten mee kunnen voorkomen.

Maar, zullen mijn tegenstanders aanvoeren: de liberalisatie is dan ook weer voor een groot deel ongedaan gemaakt. Misschien zou dat ook wel gebeurd zijn als ze zich gewapend verzet zouden hebben. De winst is in dit geval een aantal mensenlevens en mensenlevens zijn stellig de moeite waard.

Een land als het onze zou de moed moeten hebben om zich los te maken uit de Navo. De veronderstelling dat de vijand dan de dag daarop in Enschede zou staan is natuurlijk naïef, temeer daar hij ook nog niet in Straatsburg gesignaleerd is. Verbetering en democratisering van het onderwijs lijkt op langere termijn een belangrijke stap vooruit naar een nieuwe politiek. Want goed onderwijs maakt mensen kritischer, leert ze gemakkelijker propaganda van feiten en ideologie van waarheid onderscheiden.

Het Sabor-beginsel moet iedereen kennen: Wat subjectief absoluut lijkt, is objectief relatief.

Subjectief gezien lijkt het bijvoorbeeld voordelig om het gebied uit te breiden, maar objectief gezien, betekent het dat het andere gebied kleiner wordt en dat dat voor dat andere gebied dus nadelig is en dat gebiedsuitbreiding de kiem van conflict in zich kan dragen.

In dit artikel staan talloze ethische wensdromen. Lips noemt ze nutteloos. Gelukkig betrap ik hem in zijn artikelen vele malen op ethische wensdromen. Als het hele verlanglijstje wensdromen uit zijn, zowel als uit mijn artikel geconcretiseerd wordt zijn we een hele stap verder. Vele verworvenheden van nu, zijn immers ethische wensdromen van vroeger?

JAN HAASBROEK

Verbod van nazi's maakt het Bauhaus tot een mythe

De nazi's hebben het Bauhaus verboden en daarmee tot een mythe gemaakt. Dat klinkt nogal hard. Toch zijn de soms vage, en vrijwel altijd uiteenlopende ideeën van de groep kunstenaars, eertijds verenigd in het Bauhaus, juist door dit verbod internationaal gemeengoed geworden.

De Duitse architect Walter Gropius stichtte in 1919 in Weimar een academie voor beeldende kunsten: het Bauhaus, zoals de naam aangeeft sterk gericht op de architectuur.

Gropius' bedoelingen liepen enigszins parallel met die van de Dada-kunstenaars. Zowel Bauhaus als Dada zetten zich af tegen de gevestigde cultuur.

De Dadaïsten verwierpen alle kunstui-

Het Bauhaus werd in Duitsland als het ware doodgedrukt door de destijds veel opzienbarende kunststromingen: het expressionisme en de orthodoxe kunst, die een strijd op leven en dood met elkaar voerden.

Het Duitse publiek koos voor orthodoxie, de goedgelijkende binnenhuis-kunst. Het expressionisme, minder gelijkende binnenhuis-kunst, kon rekenen op een iets selectere groep aanhangers. Het Bauhaus was een vreemde eend in de bijt, gewantrouwd door kunstenaars, publiek en overheid.

Wantrouwen

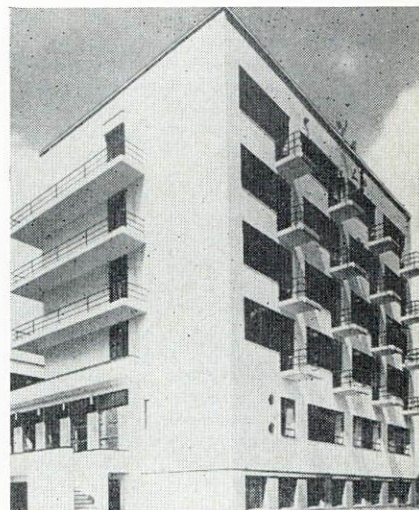
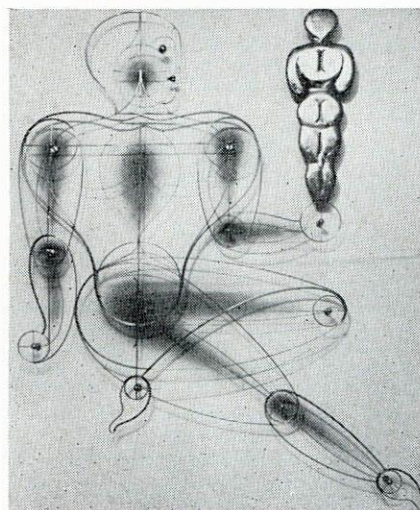
Juist dit wantrouwen van het grote publiek ligt ten grondslag aan de peste-

beslissende stoot naar het functionalisme. Hijzelf bezondigde zich daaraan tot in het absurde toe. Hij bouwde huizen als 'apparaten om in te leven'.

Het handwerk werd op de achtergrond gedrongen. Toch bleef op de academie van Gropius de materialenkennis en het werk met verschillende technieken — vooral in de eerste leerjaren — nog bijzonder belangrijk.

Grootste verdienste

De grootste verdienste van het Bauhaus was evenwel dat het fungeerde als internationaal ontmoetingscentrum, waar Russen, Fransen, Nederlanders en Duitsers ideeën uitwisselden over toegepaste kunst en architectuur. Bovendien bleef

tingen. Zij stelden de cultuur aan de kaak, een cultuur die een Eerste Wereldoorlog in al zijn gruwelijkheid had mogelijk gemaakt.

Gropius ging een stapje verder. Ook hij keerde zich tegen het 'establishment'. Maar hij zocht nieuwe wegen. Hij wilde terug naar de oervorm van de kunst, het handwerk.

Wars van tierelantijnen

De kunst van het Bauhaus moest gericht zijn op het ambachtelijk bouwen, moest wars zijn van tierelantijnen. Gropius wilde de ware aard van alle artistieke uitingen in de beeldende kunst herontdekken. Hij zocht naar de functie van de dingen. En van hier was het nog maar een kleine stap naar het functionalisme, waarin het Bauhaus uitmondde.

Alle kunst staat in dienst van de architectuur, alle architectuur staat in dienst van de mens. Dat waren aanvankelijk de opvattingen van het Bauhaus.

Veel succes had Gropius in het begin evenwel niet met zijn academie. Er waren weinig leerlingen, weinig docenten.

rijen waaraan het Bauhaus bloot stond en aan het nazi-verbod dat uiteindelijk volgde. De nazi's met een goede Germaanse neus voor het 'Gesundes Volksempfinden' kwamen met dit verbod in 1933 tegemoet aan dit wantrouwen.

Het Bauhaus was toen al lang niet meer gevestigd in Weimar. In 1925 tot 1932 resideerde Gropius in Dessau, waar hij voor de studenten aan de academie zelf een woon- en werkverblijf ontwierp. Het laatste jaar moest hij de wijk nemen naar Berlijn.

Het Bauhaus ontwikkelde zich in de loop der jaren tot een kleine, maar bloeiende school, met ongeveer twintig docenten, van wie vele gastdocenten. Het maximum aantal leerlingen werd in Dessau bereikt: 160.

Internationaal was het Bauhaus toen al bekend. Er bestonden goede contacten met kunstenaars uit andere landen, vooral met de Stijlgroep in Nederland. Van Doesburg gaf zelfs enige tijd lessen in Dessau.

De opvattingen van het Bauhaus ondergingen hierdoor veranderingen. Zo gaf de Franse architect Le Corbusier de

Rechtsboven: Een schilderij van de Russische schilder Kandinsky.

Hiernaast: De toneelspeler, een van de doeken van Paul Klee uit diens Bauhausperiode.

Hierboven: Het door Walter Gropius ontworpen academiegebouw in Dessau.

Midden: De Duits-Amerikaanse architect Walter Gropius.

Geheel links: Een werk van Bauhaus — leraar Oscar Schlemmer.

KUNST

het het rendez-vous-huis voor muziek, toneel, grafische kunst, architectuur, glazenierskunst, sculptuur, schilderkunst en ambacht.

Via dit ambachtelijk aspect kwam — toen de idee van het 'handwerk-boven-alles' vervaagde — de industrie door een achterdeurtje binnen.

De functie van het object bepaalt de vorm. Dat was een van de belangrijkste uitgangspunten. In vele gevallen werd dit: de industrie bepaalt behoefte, functie en vorm.

Over het Bauhaus praten is moeilijk. Want wat wordt bedoeld. Het opleidingsinstituut, de kunststroming of de kunstopvatting?

Het opleidingsinstituut was uniek. Nederlandse academie's kunnen daarvan nog steeds veel leren. Niet in de laatste plaats wat betreft de openheid van het Bauhaus voor buitenlandse ideeën, uitgedragen door gastdocenten.

Als kunststroming is het Bauhaus nauwelijks te definiëren. Gropius had zijn stijl. Le Corbusier de zijne. Andere leraren als Kandinsky (in 1944 bij Parijs gestorven) en Klee kunnen onmogelijk typische Bauhaus-schilders worden ge-

noemd. De Rus Kandinsky kunstbroeder van Franz Marc (Blaue Reiter) en Klee zijn — als dat dan zo nodig moet — veel gemakkelijker onder te brengen in andere artistieke vakjes.

Na het nazi-verbod zwierven de Bauhaus-aanhangers uit. De voornaamsten vestigden zich in Amerika: Mies van der Rohe en Albers. Daar verbreidden ze hun opvattingen en vonden er grif gehoor. Indirect bewezen de nazi's met de sluiting van de academie in Berlijn de Amerikaanse kunst een dienst. De komst van Bauhaus-discipelen naar de VS is van grote invloed geweest op de Amerikaanse schilderkunst.

Dat is nu vijfendertig jaar geleden. In die vijfendertig jaar voltrok zich de Tweede Wereldoorlog: het nazi-rijk ging ten onder. Het heeft evenwel lang geduurd voordat Duitsland zich tegenover het Bauhaus rehabiliteerde. In december kwam — eindelijk — een overzichtstentoonstelling van het Bauhaus naar Nederland (tot 9 januari in het Amsterdamse Stedelijk Museum).

Weinig zin

Deze expositie, op Europese toernee, kwam echter te laat. Hoewel er een vrij volledig overzicht te zien was van het schilderwerk, de tekeningen, de maquettes, de gebruiksvoorwerpen en de beeldhouwwerken heeft de tentoonstelling weinig zin gehad. De stemmen van de Bauhaus-kunstenaars zijn verstomd. De levendige discussies zijn niet meer te horen. En toch zijn juist deze onmisbaar. Want zonder deze begeleiding blijft zo'n overzichtstentoonstelling een nogal teleurstellend bewijs van de verschillende geaardheid der groepsleden.

De expositie heeft de mythe doorbroken. Het Bauhaus wordt hierdoor terugverwezen naar het rijk van het jeugdsentiment.

Wat blijft is de spijt. Spijt over het gemis in Nederland van een academie die evenals Bauhaus destijds deed internationaal meedenkt en meepraat over de kunst van morgen.

BOB VAN OPZEELAND

Bermtoerisme

Vormt het hedendaagse proza voor menig een aanleiding om het begrip – negatief – te pas en te onpas te hantieren, ten aanzien van de huidige poëzie is het vaak niet anders gesteld. Ook deze is negatief. Maar gelukkig of ongelukkige bijkomstigheid, dit is minder punt van discussie omdat er hedentendage eigenlijk nauwelijks nog poëzie geschreven wordt. Het echte gedicht vol knap en functioneel rijm, prachtige beeldspraak en de zo wezenlijke inhoud, dat gedicht is niet meer. Van wat er tegenwoordig aan bundels verschijnt, en door de schrijver zowaar toch nog als poëzie wordt aangemerkt, valt voornamelijk de omvang op. De omvang van het wit, dan wel te verstaan. Men krijgt een aantal één, twee, drie – of in het gunstigste geval – bij voorbeeld – achtregelige pagina's aangereikt, die tezamen zgn. cycli vormen, handelend over o.a.: Kanker, een nieuwe woonwijk, de kachel, een studentenkoffietafel, de voorttelling, de ontzettende liefde en Madurodam.

Chaos in poëzie

Met het noemen van de cycli, een soort vorm in wit, wil bepaald *niet* gezegd zijn dat men daaraan uitsluitend de hedendaagse poëzie herkent. Deze dichters, ik doelde achtereenvolgens op gedeelten uit het werk van Verhagen, Buddingh', Waskowsky en Vaandrager, kunnen nl. ook de cyclus de cycli laten en gegevens in één gedicht vangen. Voegt men bij hen figuren als Bernlef, Schippers, Vlek en Ouwsen, dan heeft men wel een aantal namen van dichters die min of meer de stand, zo men wil de chaos, in de hedendaagse poëzie bepalen. Een poëzie die meer dan de moeite waard kan zijn. Deze mogelijkheid, dat de lezer door dit werk niet onberoerd wordt gelaten, en beslist niet het feit dat het werk van Buddingh' het zo goed doet voor de televisie, Bernlef getrouwd is met de dochter van de traditionele, echte dichter Ed. Hoornik of dat Verhagen de jongste hofdichter van Nederland is, lijkt mij voldoende aanleiding om in 't kort weer te geven met wat en hoe deze dichters nu feitelijk bezig zijn. Daarbij uitweiden over de vraag wie van hen nu wel min of meer tot de zgn. 'Zestigers' of 'Nieuwe Stijl-beweging' behoort, lijkt mij momenteel weinig relevant. Dichters in één bepaald vakje stoppen kan immers altijd nog geschieden.

Lezen is creatief

Bij de poëzie van vandaag valt op dat, ten eerste: De inhoud veelal niet meer, maar ook niet minder, is dan een geregistreerd facet van de alledaagse werkelijkheid. Ten tweede: De taal waarin deze werkelijkheid wordt weergegeven is niet de specifiek dichterslijke taal, maar de taal waarvan men zichzelf ook iedere dag bedient. Ten derde: Poëzie is niet beperkt, is niet heilig. Anders gezegd:

Alles kan materiaal voor een gedicht zijn. Ten vierde: De lezer is creatief, hij kan en mag zijn eigen gedicht maken. Het aanleidend voorwerp, het gedicht, wordt hem door de dichter verstrekt. Mentaliteit achter dit alles: Het zich bewust zijn dat de ene werkelijkheid kan staan en vallen met de andere, en vooral, dat de mens tegenwoordig maar al te vaak geneigd is om volgens een veilig, nauwelijks *zelf* verworven gedragspatroon te leven.

Deformatie en daarmee nauw samenhangende agressie en starheid, lijkt mij kenmerkend voor deze wijze van leven. Als we ons beperken tot het gebied van de poëzie, dan ligt vooral in starheid m.i. de oorzaak dat men, zoals eerder opgemerkt, bij eerste globale indruk nogal meent dat er van hedendaagse poëzie nauwelijks of geen sprake is. Oude maatstaven blijken daarvoor te duidelijk ontoereikend, het begripen der poëzie via het antwoord op de traditionele vraag — Wat bedoelt de dichter? — niet langer mogelijk. Een verwarrende situatie. De lezer, gewend geraakt, vertrouwd met het gedicht dat objectieve zowel als subjectieve werkelijkheid gaf, poëtisch verwoord en volgens een bepaalde techniek geschreven, lijkt met lege handen te staan. Immers wat moet hij beginnen met alleen maar observaties van het dagelijks waarneembare leven. Er blijkt: Hoe eenvoudiger het gedicht, hoe heviger de kortsluiting dichter-lezer. Een vervreemding die enerzijds toe te schrijven is aan een plotseling teveel aan gewone informatie in vergelijking met oudere gedichten, anderzijds aan het feit dat de eigen realiteit in het gedicht niet te onderkennen valt. De isolatie van het materiaal is zo gewoon dat men het, bij wijze van spreken, niet meer ziet. De konsekwentie, hoe riskant ook, is een zich opnieuw oriënteren op zichzelf. Conclusie: Hedendaagse poëzie is niet moeilijker of onbegrijpelijker dan oudere poëzie, zij is slechts 'storend'.

Collagegedicht

Henk Marsman, in de huidige generatie zonder naam vnl. bekend als Jan Bernlef, schreef de bundel 'Bermtoerisme'. 'Gedichten', althans volgens de tekst op de omslag, waar ook nog te lezen valt dat in dat 'Bermtoerisme' zijn opgenomen: 'Wild gardening', een gedicht op kaarten, en 'De stemmen', een collagegedicht. Tekst wordt onderstreept door een plaatje van drie mensen die, twee zittend en één staand, zich onspannen voor hun tent. Iets exacter misschien? Zo te zien zitten zij tegen het koffiedrinken aan. Net als thuis, alleen nu buiten. Op dat plekje tussen bos en snelweg, tussen zekere stilte en kans op ongelukken, tussen oudere en nieuwere poëzie. Uitgevoerd in overheersend groen, met daarin wit, blauw, rood en paars, kan 'Bermtoerisme' het in de boekhandel zowel als in de winkel voor

kampeerbodigheden doen. Dat de bundel ook moet kunnen worden opgenomen in de traditionele vakantiefolders, lijkt mij een onjuiste veronderstelling. De bermtoerist is in de ogen van de reisbureau-expert stellig geen toerist. Evenmin zal bermtoerisme als vakantie worden beschouwd. Of dit tevens helemaal geen ontspanning betekent...? Het titelgedicht uit de bundel is op die vraag in ieder geval een veelzijdig antwoord.

BERMTOERISME

*Drie mieren tussen de verdorde gras-
sprietten
Op weg bijna aangereden
een gezin stopt in de berm
vader
moeder
mannetje van vier
ontdekken tussen de blikjes
een leuk plekje
wat mooi is het hier en voetbalt met een
blikje.*

*Maar moeder klappt de stoelen uit
en tien minuten later koffie al
maar waar is Jan nu
verdwenen soms
in het donkere bos misschien?
Nee
spelend steekt hij een stokje
in een platgereden egel
ernstig roerend.
Ook hier de behoeftes
kleine en grote
tedoen in het bos
waar het gonst van de vliegen en
een gaai vlamvend verschiet
doet moe haar poepje tervijl
pa geniet van de snelheid.*

*Straks weer het asfalt
de witte streep huiswaarts
maar nu nog volop genieten
met een zakmes gekerfd
in de boom waaronder gezeten
vult hun namen
opdat wij het weten.*

Na het lezen en beluisteren van dit gedicht, wordt de titel van de bundel 'Bermtoerisme', zo nadrukkelijk gevolgd door 'Gedichten' nog meer punt van discussie, speculatie en interpretatie. Vooropgesteld dat het zeer waarschijnlijk is dat ik een aantal mogelijkheden laat liggen, wil ik mij in dit kader tot een tweetal beperken. Door het dicht onder

BOEKBESPREKING

elkaar vermelden van 'Bermtoerisme' en 'Gedichten' gaat Bernlef van de gedachte uit dat beide vanuit de werkelijkheid die zij vertegenwoordigen naast, met, en door elkaar kunnen bestaan. Hoe verschillend ook, bepalend is het ene gemeenschappelijke, nl. dat beide niet volledig zijn onder te brengen.

Bermtoerisme, dat minder van gisteren is dan men vaak wil denken, laat zich niet *absoluut definiëren*. De bermtoerist noch de dichter hebben één bepaald afgebakend rekreatie – respectievelijk werkterrein, of omgekeerd. Beiden zou ik doe-het-zelvers willen noemen, waarbij, eenmaal bezig met wel of niet bewust gekozen materiaal, het eindresultaat bijna steeds meer of minder van de oorspronkelijke opzet blijkt te kunnen afwijken. Dit lijkt tragisch, het is evenwel nogal betrekkelijk. Beiden zijn daarvoor te veel randfiguren, een nieuw plekje of een nieuw gedicht kan al een nieuw geluid inhouden... Mij bepalend tot de dichter, betekent dit ook dat zijn gedicht naar vorm en inhoud zowel poëzie, proza, tekst als een ready-made kan zijn, of als zodanig kan en mag worden aangemerkt. Wat het ene dan precies insluit en het andere niet, waar het ene begint en het andere eindigt, is niet voor te schrijven. Elke lezer zal zijn eigen unieke grenzen trekken en overschrijden.

Vertier langs de weg

Na het voorgaande zal het nauwelijks nog verbazen dat in de genoemde bundel naar verhouding weinig gedichten voorkomen die uitsluitend over bermtoerisme, in enge zin, handelen. Het titelgedicht is ongeveer het enige. Voor de rest stipt Bernlef aan. Soms komt men in een gedicht een notitie tegen over weggooflessen, afgebrande lucifers, peukjes of glasscherven. Soms ook is het iets meer dan dat, en noteert Bernlef naar aanleiding van de werkelijkheid een gedachte. Zoals in 'Modern times', waarover hij opmerkt, 'Zelfs een transistor is stilte, als je hem afzet.' Kan dit zeker nog wel slaan op een bepaald aspect van het vertier langs de weg, voor het overgrote deel van de bundel geldt dat Bernlef zich realiseert dat niets en niemand zich laat lokaliseren.

Men kan in 'Bermtoerisme' onderwerpen tegenkomen zoals o.m.: Puur geluk, op de helling, de glazenwasser, drie ansichtkaarten, gelukkig nieuwjaar 1966, het toeval (volledige tekst: Iemand verloor een staafje goud, Ik heb het niet gevonden) lichte grammofoonmuziek, de dood, het verschil in verdriet, de liefde, de vogel aan het ontbijt, etc. en namen van o.a.: Aleander Fleming, Shirley Temple, Erik Satie, William Carlos Williams, Stan Laurel, K. Schippers en Juffrouw van Leeuwen. Poëzie, of welke term men ook gebruiken wil, geschreven in een stijl waarbij Bernlef oude technieken (bij voorbeeld de beeldspraak)

zowel als betrekkelijk nieuwe (interpunctie wordt vervangen door functioneel wit) plus naar tijd en plaats verschillende werkelijkheden tot zijn materiaal maakt, om uiteindelijk te komen tot een, qua vorm, veelal rond gedicht. Iets dat nooit geldt voor de inhoud. Althans, wanneer men op de vragen die Bernlef via zijn gedichten oproept, het bevrijdende oplossende antwoord verwacht.

Deze fundamentele onvolledigheid is dan ook geen tekort in Bernlef's poëzie. Gezien vanuit zijn aandacht voor de activiteit van de lezer, is dit logisch en verantwoord.

BESTE EDDY

*een gedicht over de dood
terwijl ik zelf nog niet eens
ben gestorven
wanneer gebeurt dat nu eens?*

*laatst in de bioscoop
bleef de film in de projector
staan
een lieflijke vallei met een hoop
spelende kinderen
zeker een schoolreisje
bleef plotseling stil staan
aan de rand van de heuvels
begon het te branden
een witte blaas
verschroeid de meester en
daarna de kinderen
krulden zwart van het scherm
het licht in de zaal ging aan*

*maar in mij leeft dat beeld
zoals ook een stuk van mijn oma
haar handen snijden ontbijtkoek
en die bange schijterd
Koos Vlieger
die onder het ijs verdween
hij had een enorme verzameling puzzels
is daarom ook nog niet dood*

*als ik straks wordt overreden of
gewoon overleden ben
in welke hoofden leef ik dan
in welke beelden verder
en voor hoelang?
de gemiddelde leeftijd
van de Nederlandse man
is zo iets van 78
maar het werkelijke sterven
ligt ver boven de 100
het moment waarop
mijn laatste foto
wegkruimelt in het duister
waar ik bij voorbeeld
dan pas ben*

Aandacht voor de activiteit van de lezer, (te vertalen als het zich bewust zijn van de in de lezer aanwezige creativiteit) men hoort het menig hedendaags dichter uitspreken. En terecht. Alleen, bij te summier informatie door middel van het gedicht, wordt het helaas wel eens een holle frase. Bovendien zijn sommige hedendaagse gedichtenbundels dikwijls zo traditioneel uitgevoerd, dat

men het de lezer nauwelijks kwalijk kan nemen dat zijn creativiteit niet onmiddellijk geprikkeld wordt. Men leest de gedichten, denkt er wat bij, maar tot het iets *doen* ermee komt men vaak niet.

Bernlef vult deze leemte in 'Bermtoerisme' op met 'Wild gardening'. Dit gedicht op kaarten bestaat uit vijfenveertig teksten, sommige van Bernlef zelf, de meeste door hem verzameld en vertaald, teksten die via de perforatie uit het boek kunnen worden verwijderd en in iedere volgorde kunnen worden gelezen. Als advies wordt vermeld dat men voor het gebruik dient te schudden. Daarna kan de lezer met de teksten zijn eigen gedicht maken. Inderdaad een mogelijkheid. Ter oriëntatie twee teksten uit 'Wild Gardening'; 'Want wat is een idee anders dan een Grieks woord voor zichtbaarheid, en de oplossing van het probleem van het leven bemerkt men aan het verdwijnen ervan.

Hoogtepunt

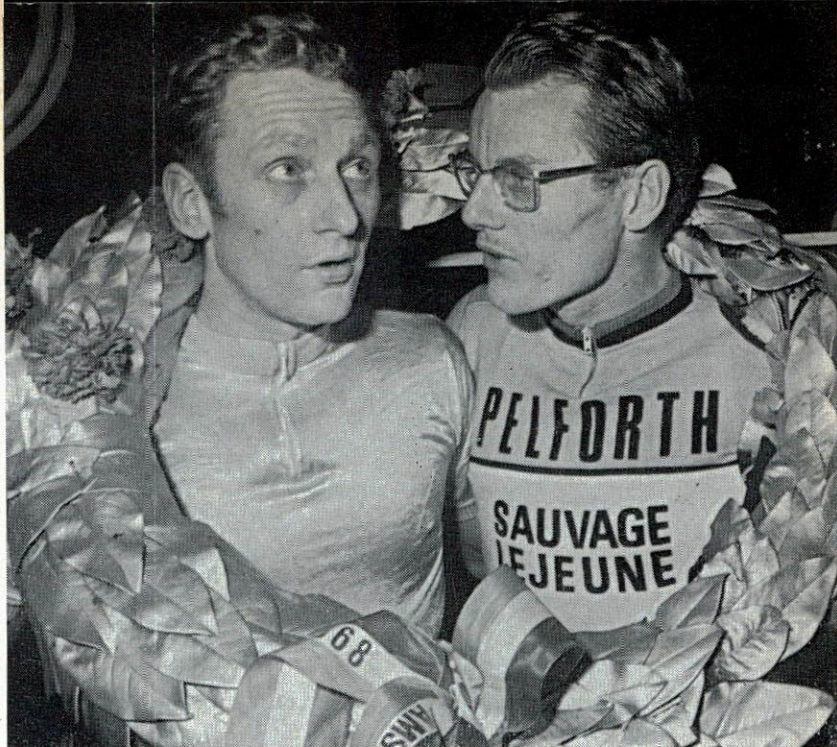
Na proza als: 'Stenen Spoelen', 'De overwinning of het verslag van een nederlaag', 'Bij stukjes en beetjes', 'Paspoort in duplo', en gedichtenbundels als: 'Dit verheugd verval', 'Ben even weg', 'De schoenen van de dirigent', bereikt Jan Bernlef met 'Bermtoerisme' een hoogtepunt. Zelden blijft een gedicht in de bedoeling steken, of doet het overgaan van poëzie in proza geforceerd aan. Ondanks het gebruiken van gegevens als, de foto, de film, de vogel, de hagedis, die men in ander werk terug kan vinden, is 'Bermtoerisme' in de meest volledige zin van het woord *nieuw*, waarbij vooral ook de gave structuur van de bundel opvalt.

Ik denk o.m. aan het slot van het gedeelte 'Bermtoerisme' dat gevormd wordt door '9 verschillende stiltes', alsmede aan het slot van de gehele bundel, het collagegedicht 'De stemmen', waarin Bernlef brieven van een schizofrene figuur stelt tegenover gedeelten uit het boek 'Italian Women confess'. Een werkstuk, waarin zin en waanzin, realiteit en verbeelding elkaar zó sterk naderen, dat het de indruk wekt, nl. dat twijfel de enige zekerheid is. Of zoals Bernlef in een eerder geschreven collagegedicht, 'De schoenen van de dirigent', met een citaat van Stig Dagerman zegt: 'Niemand weet wanneer de schaduw valt en het leven is geen probleem dat opgelost kan worden door het licht van het donker te scheiden en de dag van de nacht, maar is een onberekenbare reis tussen plaatsen die niet bestaan.'

DICK ZAAL

'Bermtoerisme' werd opgedragen aan Eva, en verscheen, als *Barbarboek*, bij de uitgeverij Querido N.V., te Amsterdam. Prijs: f 14,90.

GEEN 'VYTH- FIETS- FEEST' MEER?

Het Zesdaagse Vyth-fiets-festijn is weer achter de rug. Een over de financiële en sportieve resultaten nogal teleurgestelde Kurt Vyth verklaarde na afloop op een persconferentie: 'Dit is de laatste Zesdaagse geweest die ik heb georganiseerd. Ik heb mijn buik ervan vol.'

Nu is Kurt Vyth een man die wel eens meer iets zegt dat binnen niet al te lange tijd toch door de feiten achterhaald wordt. Daarom geloven we eigenlijk niet zo erg in zijn woorden. Vandaag in deze eerste maand van het nieuwe jaar een terugblik op 'Vyths-laatste'. Let op dat in december de Amsterdamse RAI weer davert van het lawaai. Kurt Vyth kan immers niet meer buiten zijn zesdaagse.

Rechtsboven:
De winnaars van 1968; Janssen en de West-
duitsler Bugdahl.

Hierboven:
De grote verliezers. Het koppel Post-Duyndam
tijdens een aflossing.

Hiernaast:
Een zesdaagse is meer dan fietsen. Veel attrac-
ties staan op het programma. De twee lands-
kampioenen van het vorig jaar, Ajax en DCG
bestreden elkaar zelfs in een partij zaalvoetbal.
Piet de Wit, met één been op het stuur, kijkt
toe.

Linksmidden:
Op dit moment wist nog niemand wie ging
winnen. Zelfs Ada Kok niet, die 'versierd' met
pruik en gemaakte lach, de coureurs voor zes
dagen aan het werk schoot.